

Етнолошка библиотека

Књига 62

Уредник
Мирослав Нишкановић

Рецензенти
Проф. др Саша Недељковић
Др Љиљана Гавриловић, виши научни сарадник

*Рецензентска комисија Филозофског факултета
Универзитета у Београду*

Проф. др Иван Ковачевић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Проф. др Весна Вучинић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Др Младена Прелић, виши научни сарадник

Уређивачки одбор

Проф. др Мирјана Прошић-Дворнић (Northwood University
Midland, SAD), проф. др Иван Ковачевић (Филозофски фа-
култет Универзитета у Београду), проф. др Душан Дрљача,
Београд, проф. др Младен Шукало (Филолошки факултет
Универзитета у Бањалуци, РС, БиХ), проф. др Бојан Жикић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду), др Петко
Христов (Етнографски институт с Музеј, БАН, Софија, Бу-
гарска), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ,
Београд), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски ин-
ститут САНУ, Београд), проф. др Димитрије О. Големовић
(Факултет музичке уметности, Београд), др Срђан Катић
(Историјски институт, Београд), др Драгана Антонијевић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду).

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства културе, информисања и информационог друштва
Републике Србије

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ КАО НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Зборник радова са научног скупа
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У XXI ВЕКУ

Уредио
Бојан Жикић



Београд
2011

Научни скуп:

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У ХХІ ВЕКУ

Програмски одбор:

Проф. др Владимир Рибић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду
(председник)

Проф. др Бојан Жикић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Драгана Антонијевић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Милош Миленковић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Др Младена Прелић, виши научни сарадник
Етнографског института САНУ

Организациони одбор:

Проф. др Данијел Синани, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Ристивојевић, МА, истраживач-сарадник
Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Крстић, МА, истраживач-сарадник Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Овај Зборник радова представља крајњи резултат научног скупа "Културни идентитети у ХХИ веку", који је одржан 15.12.2011. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, у оквиру пројеката које је финансирао Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије: *"Ни тамо, ни овде" – Културно наслеђе и идентитет гастарбајтерске популације, Урбано културно наслеђе и религиозност у савременом контексту и окружењу, Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе.*

Скуп је организован од стране Одељења за етнологију и антропологију и Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, чији чланови су ангажовани као истраживачи на датим пројектима, а који су узели учешће у раду тог скупа. С обзиром на то да су пројекти замишљени као трогодишњи, односно да се реализују по фазама, идеја организатора скупа била је да њиме представи резултате рада у првој фази. У том смислу, нагласак је стављен

на проблематику културног идентитета уопште, тачније на његово одређење у смислу нематеријалне културне баштине у нашој средини, одакле је проф. др Бојан Жикић, руководилац пројекта *Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе*, позван да одржи пленарно предавање у којем би представио оквире дефинисања културних идентитета као заједничког истраживачког именитеља проблематике којој је посвећен скуп, те форматирао дискусију у оквиру скупа.

На скупу је одржано једно пленарно предавање и поднето девет научних саопштења.

Проф. др Владимир Рибич,
председник Програмског одбора

Ana Banić Grubišić

Institut za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu

agrubisi@f.bg.ac.rs

Kulturni identitet kao afirmacija manjinske grupe: romski hip-hop*

Apstrakt: U radu se na primeru romskog repa pokazuje kako prakse stvaranja i izvođenja muzike doprinose potencijalnom osnaživanju manjinskih populacija i služe kao sredstvo potvrđivanja manjinskog identiteta. Romski rep se posmatra u kontekstu tzv. *Romskog društvenog pokreta* čija je posledica i, može se reći, sastavni deo jer je ovaj muzički izraz velikim delom nastao uz pomoć romskih i ne-romskih nevladinih organizacija. Jedna od najvažnijih karakteristika romskog repa je simbolička identifikacija s Afro-Amerikancima na rasnoj osnovi. Romski reperi svoj identitet grade pre svega kroz opoziciju većinskoj kulturi, izazivajući kulturnu homogenost i artikulišući iskustva potlačivosti i diskriminacije.

Ključne reči: romski rep/hip hop, romski pokret, politika identiteta, Srbija

* Tekst je nastao kao rezultat istraživanja na projektu "Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe" finansiranom od strane Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva Republike Srbije, kao i projekta "Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva" (br. 177035) Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

Da sam osnovao političku partiju, u nju bi se učlanio mali broj ljudi. Zato sam osnovao muzičku grupu, čije pesme (i poruku) može čuti milion ljudi.

Dragan Ristić, Kal

Navedeni pasus je deo govora Dragana Ristića, frontmena romske "world music" grupe *Kal*, na skupu posvećenom romskoj muzici u Beču¹. Izjava ovog romskog muzičara i aktiviste predstavlja veoma dobar uvod u pitanje odnosa manjinskog identiteta i muzike, načina na koji muzika postaje vidom svojevrzne oslobodilačke naracije i procesa politizacije kulturnih identiteta kroz muziku. Kao deo kulturne prakse muzika ima značajnu ulogu u uspostavljanju ne samo ličnog, već i grupnog identiteta. Muzika je važan deo kulturnog identiteta i kulturne baštine svakog naroda. Ona ima nezaobilazno mesto u svakom razmišljanju o kulturi, ističe etnomuzikolog Ober (Ober 2007, 12). Muzika je, prema istom autoru, sredstvo opštenja koje ljude okuplja i snažno povezuje, muzički identitet

¹ Skup pod nazivom *Roma-Rap-Culture: Message and More aus Serbien – Diskussion und Konzert (KAL)* održan je u martu mesecu 2011 godine u Beču, u okviru projekta *Changing identities of Ethnic Minority Groups*, ASO Ljubljana, u saradnji s Institutom za političke nauke u Beču (Institut für Politikwissenschaft der Universität Wien) i Institutom za međunarodni dijalog i kooperaciju (Wiener Institut für internationalen Dialog und Zusammenarbeit). Skupu su kao predavači po pozivu prisustvovali Ana Banić Grubišić i Dragana Antonijević.

je društveni i kulturni čin i svaka je muzika nosilac određenog sistema vrednosti (isto).

Kada je reč o umetničkom stvaralaštu manjinskih populacija, muzika se često koristi kao sredstvo potvrđivanja vlastitog identiteta i postaje način političke ekspresije. Rep muzika koju izvide pripadnici etničkih manjina potvrđuje datu tezu – u tekstovima ovih pesama podvlači se važnost priznavanja kolektivnih prava grupe, pripoveda se o iskustvu diskriminacije i izražava otpor spram marginalizacije i stigmatizacije. Rep muzika je jedan od onih muzičkih žanrova gde je grupna identifikacija izrazito važna, ne samo za konzumente (publiku), već i za same izvođače, koji identitet prevashodno pronalaze u okviru šire zajednice, shvaćene pre svega u etničkom smislu. U radu ću na primeru romskog repa pokazati kako prakse stvaranja i izvođenja muzike doprinose potencijalnom osnaživanju manjinskih populacija i služe kao sredstvo potvrđivanja manjinskog identiteta. Predstaviću nekoliko romskih izvođača i grupa i izdvojiti osnovne ideje koje su sadržane u tekstovima njihovih pesama. Razmatranje tekstova ovih pesama pruža jasan uvid u samoidentifikaciju romskih repera – odnosno u načine na koje oni sebe vide i kako se predstavljaju. Kako mlađi Romi pregovaraju svoje identitete u srpskom društvu u kome je njihov socio-ekonomski položaj izuzetno težak i nepovoljan (nezaposlenost, siromaštvo, slaba uključenost dece u obrazovni sistem, loši uslovi stanovanja itd)?² Tako-

² Međunarodne inicijative poput *Dekade inkluzije Roma* i strategije donete na državnom nivou poput *Strategije za unapre-*

đe, interesuje me i u kojoj meri su ovi mladi u svom čitanju Hip hopa preuzeli osnovne obrasce ovog afro-američkog kulturnog idioma? Da li je tu po sredi neki vid simboličke identifikacije na liniji "obojeni" sa "obojenima", vrsta nekakvog zamišljenog slaganja sa borbama, a i stremljenjima ka "postignutoj" emancipaciji afro-američke "braće"?

Romski rep i njegov politički potencijal postaje posebno značajan u svetlu sagledavanja načina na koje su većinske kulture često stereotipno percipirale romsku muziku, odnosno sam odnos Roma prema izvođenju ili stvaranju muzike. Naime, za određeni broj Roma muzika je bila profesija, zanat od koga su živeli, a samim tim i okosnica njihove identifikacije. Tako je, na primer, etnolog Tatomir Vukanović smatrao da je "muzički talenat Cigana njihova važna etnička osobina" (Vukanović 1983, 211). Etnološkinja i muzikološkinja Adrijana Gojković, s druge strane, pisala je o romskoj muzici da je "poznato da su Romi muzikalan narod kome su pesma, svirka i igra u krvi, i što im ta njihova muzikalnost i ljubav za muzikom nikada nisu mogli biti osporeni, oni sami do sada nisu, ipak, uspeli da stvore i ostave za sobom dela umetničke vrednosti" (Gojković 2000). Romski rep izaziva ovu predstavu o Romu kao "virtuoznom muzičaru" koji pozajmljuje iz drugih "kultura zvuka", kome je muzika strategija preživljavanja i nekakav rođenjem dat talenat. Pojava romskog repa u Istočnoj i Centralnoj Evropi navela je stoga pojedine autore

đivanje položaja Roma nisu bitno izmenile svakodnevicu velikog broja Roma.

da zaključe kako se romski glas sada čuje i kako posredstvom muzike zahteva svoja prava – "romski reperi transformišu svoje etnicitete reapropriacijom tradicionalne predstave o romskom muzičaru i postaju simboli istočnoevropskog geta" (Imre 2008, 336).

Hip hop kultura – između afro-američkog kulturnog idioma i globalnog fenomena

Nepovoljne ekonomske, političke i društvene prilike u kojima se nalazila afro-američka zajednica sedamdesetih godina XX veka uslovile su nastanak hip hopa³ kao urbane kulture mladih Afro-Amerikanaca. Ta ulična kultura obespravljene i siromašne omladine predstavljala je njihovu reakciju na getoizaciju i marginalizaciju kojoj su bili izloženi, i bila je "svojevrni izvor za formiranje alternativnih identiteta i društvenog statusa" (Rose 1994). Brojni autori tumačili su hip hop kao glavni afro-američki kulturni pokret našeg vremena, kao sledeću fazu Pokreta za građanska i ljudska prava i veličali njenu moć da doprinese političkoj i društvenoj promeni – posebno ako se ima u vidu opseg rastućeg političkog aktivizma među omladinskim hip hop organizacijama (McDonell 1992; Kitwana 2004a; Kitwana 2004; Martinez 2004).

³ Hip hop kultura pored rep muzike obuhvata i brejkdens ples, crtanje grafita i uopšte jedan poseban životni stil (poput načina oblačenja, slenga i pogleda na svet).

Afro-američki teoretičari rep muziku⁴ najčešće opisuju kao "crnačku kulturnu ekspresiju koja prioritet daje crnim glasovima sa margina urbane Amerike" (Rose 1994, 2). Ova muzika viđena je kao kulturni forum urbanih Crnaca pomoću kojeg oni artikulišu svoja iskustva, probleme i politiku (Kelner 2004, 297). Poput ranijih muzičkih formi izniklih iz afro-američke tradicije (gospela, bluza, džez i soula) rep muzika nastavlja da artikuliše iskustva potlačivosti i borbe u crnačkom okruženju (isto, 294). Zavidan broj izvođača rep muzike, pogotovo u ranom formativnom periodu žanra, oslanjao se na ideje crnačkog nacionalizma i afrocentrizma (v. Henderson 1996; Cummings and Roy 2002), nastojeći kroz tekstove svojih pesama da podignu nivo rasne svesti i ponosa u afro-američkoj zajednici. Rep u njihovoj izvedbi neretko je isključivo "crnački i za Crnce", a geto kao njegovo izvoriste slovi za "autentični crni prostor". Rep muzika u ovakvom ključu predstavlja se kao svojstvena, osobena crnačka stvar, napravljena od strane crnih ljudi, o crnim ljudima i za crne ljude.

Ipak, o hip hopu se više ne može govoriti kao o isključivo afro-američkom kulturnom idiomu jer je u proteklim decenijama posredstvom masovnih medija hip hop kultura postala globalni fenomen prisutan širom sveta. Danas je simbolički potencijal rep narativa kao mehanizama refleksije iskustva marginalnosti i pokušaja da se ona preokrene u

⁴ Rep muziku je najjednostavnije moguće odrediti kao vid ritmičnog pričanja to jest repovanja uz elektronski zasnovanu muziku (Rose 1994).

korist potlačenih prisvojila omladina brojnih etničkih i imigrantskih manjina širom sveta (mladi Turci u Nemačkoj, Maori na Novom Zelandu, Filipinci u Australiji, pripadnici naroda Zapadne i Severne Afrike u predgrađima francuskih gradova itd). Izražavajući njihove brige, otpor i neslaganje, rep na lokalnim jezicima većinom nastavlja da slavi poetiku mesta, rase i etniciteta. Kako sugerise Osumare terminom "hip hop connective marginalities" – "crnilo" postaje globalni označitelj za mnoge i raznolike forme marginalizacije (Osumare 2002). Rep se, u kontekstu mladih koji pripadaju manjinskim populacijama, obično proslavlja i valorizuje kao kreativna i hibridizovana muzika koja osnažuje njihove stvaralačke potencijale i pruža im nove prostore za identifikaciju. Viden je, dakle, kao emancipatorska praksa, moćna politička ekspresija potlačenih i obespravljenih sa margina društva.⁵

Romski pokret i nastanak romskog repa u Srbiji

Koreni transnacionalnog *Romskog društvenog pokreta* (Romani Social Movement) sežu u sedamdesete godine prošlog veka i vezuju se za osnivanje *Međunarodnog romskog kongresa* (RIC). Na prvoj konferenciji koja je održana

⁵ Na sličan način su tumačene i ostale "nove muzike" imigrantske mladeži: npr. *bangra* muzika koju stvara i sluša pakistanska omladina u Engleskoj ili *rai* muzika među mladima poreklom iz Alžira u Francuskoj.

u Londonu 1971. godine osnovano je i *Međunarodno romsko udruženje* (RIU) koje je zagovaralo pojam romske nacije i potrebu da se ustanove osnovni nacionalni simboli poput himne i zastave, kao i zahtev da se romski jezik standardizuje (Mirga i Georgi 2004, 11-12). Ipak, "etničko buđenje" i politička mobilizacija romske manjine intenzivira se tek početkom devedesetih godina XX veka, kada dolazi do raspada komunizma⁶ u istočno-evropskim zemljama i kada se u ovim državama pojavljuje učestalo nasilno antiromsko ponašanje (isto, 39). Romski pokret je zapravo svojevrsan skup romskih i ne-romskih transnacionalnih organizacija, romskih aktivista, političara i intelektualaca, a sami Romi "obično nisu svesni ovih transnacionalnih organizacionih struktura reprezentacije, kao i retorike koju propagira romska elita" (McGarry 2008, 464). Ideja vodilja Romskog pokreta jeste da Romi predstavljaju jedan narod, bez obzira na unutargrupne razlike koje među njima postoje u odnosu na geografsko područje koje naseljavaju, konfesiju koju ispovedaju, jezik, tj. dijalekat kojim govore. Brojna entografska i sociološka istraživanja su pokazala da romske populacije u Evropi ne dele zajednički, kohezivni identitet (npr. Balkanski Romi, Manuši, Lovari, Sinti, ibe-

⁶ U vreme komunizma vlasti istočno-evropskih država su težile asimilaciji Roma u šire društvo uz nastojanje da ih "modernizuju", odnosno da se oni "transformišu u korisne članove društva", poboljšan je obrazovni nivo romskog stanovništva i njihov životni standard – obezbeđivanje zaposlenja, smeštaja i besplatne zdravstvene zaštite (Barany 1994).

rijski Kale) i da predstavljaju izrazito heterogenu grupu, odnosno da tvore svojevrsni mozaik grupa raštrkanih po svetu (v. Mayall 2003, Okely 1983, McGarry 2008, Liebich 2007). Romski aktivisti i političari zagovaraju koncept romske dijaspore indijskog porekla, i nastoje da kod Roma "razviju dijasporičnu svest" nasuprot postojanju suprotnih identitetskih zahteva u okviru različitih romskih grupa (Toninato 2009).

Romski rep u Srbiji

Romske rep/hip hop grupe i izvođači postoje u skoro svim većim gradovima u Srbiji (Beograd, Novi Sad, Niš).⁷ Osnovna karakteristika romskog repa u našoj zemlji jeste da je ovaj muzički pravac veštački nastao – da je stvoren "odozgo" – zaslugom nevladine organizacije da bi se potencijali mladih Roma iskazali i osnažili a oni lakše integrisali u većinsko društvo. Zbog toga, može se uspostaviti jedna

⁷ Ova muzička forma zastupljena je još u Makedoniji (nasele Šutka), Mađarskoj i Češkoj. Razlika u odnosu na situaciju u Srbiji ogleda se u tome da nije institucionalno potpomognuta, u njeno stvaranje i širenje nije uključen nevladin sektor i predstavlja samosvojni muzički i kulturni izraz koji dolazi "odozdo" sa ulice. Stvara se i svira ili u okviru svoje grupe (Šutka) i njeni je pripadnici isključivo i slušaju ili pretenduje da bude poznata i priznata na nacionalnom nivou (kao što je devedesetih to bio slučaj sa grupom Fekete Vonat u Mađarskoj ili grupom Gypsy koja je bila predstavnik Češke na Evroviziji).

gruba podela na one romske hip hop grupe i izvođače koji se sami organizuju i nezavisno deluju i stvaraju, i one koje su veštački nastale posredstvom nevladinog sektora. *R-Point* je britanska neprofitna organizacija osnovana 2006. godine. Cilj organizacije je da promeni percepciju romske omladine kroz muziku, ples, glumu i fotografiju. Formirano je 12 radionica i u projekat je uključeno oko 200 romske dece i tinejdžera uzrasta između 11 i 23 godine. Pomenuta organizacija se oslanja na slične prakse u svetu, naime zbog pojedinih specifičnih karakteristika rep muzike kao što su podsticanje rasnog ponosa i otpora prema opresivnim sistemima, danas postoji veliki broj omladinskih centara u kojima se ova muzika koristi u pedagoškom radu s mladima, pre svega s pripadnicima etničkih manjina. Socijalni radnici inkorporiraju hip hop kulturu u svoju praksu zbog društvene, kulturne i političke perspektive koja je sadržana u tekstovima rep muzike. Muzičke i plesne grupe koje su bile aktivne u vreme sprovođenja istraživanja bile su *Crazy Steps Crew*, *Flying Crew*, *BIGZ Boys*, *BBC* i *Cement*. Grupama u okviru *R-Point* radionica je snimljeno po dve pesme, i nekoliko muzičkih spotova koji prate klasičnu hip hop ikonografiju. Tekstovi pesama ovih grupa tematski su usmereni na njihovu svakodnevicu i bave se problemima sa kojima se romska zajednica suočava, drugarstvom, raznim ljubavnim zgodama i nezgodama ili tipičnim reperskim hvalisanjem. Repuje se na nekoliko jezika u okviru jedne pesme, te se pored romskog, srpskog i engleskog mogu čuti albanski, nemački i švedski. Godinama nastupaju na Egzit festivalu (na "world music" i NVO binama), Romart festi-

valu, raznim humanitarnim manifestacijama, i proslavama dana manjinskih grupa. Tekstove njihovih pesama snažno prožimaju ideje o romskoj dijaspori i pozivi na ujedinjenje Roma svih porekla. Druga važna karakteristika tekstova ovih romskih izvođača jeste insistiranje na "Romima kao Evropskoj manjini" i zahtevu da budu prihvaćeni i integrisani u sve tokove društava u kojima žive – Evropa je druga romska domovina, kako se kaže u strofi jedne njihove zajedničke pesme – "tamo gde se granice Evrope završavaju, tamo se granice naše otadžbe oslikavaju". U njihovim pesmama se ne potcrtava razlika između Roma i većinskog stanovništva, već samo izražava "želja za prihvatanjem" i jednakim pravima.

Crnilo kao označitelj

Pojedinci koji su repom počeli da se bave izvan okrilja nevladinog sektora drugačije doživljavaju suživot Roma sa ne-Romima. Muha Blackstazy je najpopularniji i "najzauzetiji" romski reper. Isprva je delovao kao nezavisni izvođač, a danas je stalni saradnik-mentor niza radionica za rad sa romskom decom koje organizuju nevladine organizacije. Muha je, prema sopstvenom priznanju, "postao hip hoper od muke, od teškog života i teškog fizičkog rada" kako bi kroz pesmu rekao šta misli jer je to "jedini način da i mi crni kažemo kako gledamo na svet". Pri prelušavanju Muhinog albuma *Crni smo mi*, prvo što se da primetiti jeste da se "crnilo" u različitim oblicima provlači

kroz sve Muhine stihove. Sadržano je i u njegovom umetničkom imenu – Blackstazy. U istom maniru, umetničke nazive grade i drugi romski izvođači u regionu (grupe *Crni voz* – Mađarska, *Crni pas* – Češka).

Naslovna numera njegovog albuma predstavlja svojevrsnu posvetu crnilu i "crnoj braći" naglašavajući posebnost i zajedništvo "crne sorte", i crnost kao i u tekstovima afro-američkih repera postaje obeležje ponosa – "A i da imam para nikad ne bih hteo da izdam crnu braću, da postanem brate beo". Muha u ovoj strofi, takođe, referira na etničku mimikriju Roma, odnosno na one Rome koji se ne deklariraju kao Romi, kao i one slučajeve kada se obrazovaniji Romi svojom voljom asimiluju sa većinskim društvom. Muha peva o tome da mu je sudbina da bude crn jer ga je takvog rodila njegova "crna mati" i da to ima svoje prednosti. Muha prisvaja crni, rasni identitet kao najvažniji identitetski marker, prizivajući rane angažovane tekstove crnačkog repa. Za mnoge Afro-Amerikance, rasa je služila funkciji uspostavljanja osećaja zajedništva, gde se povezanost gradi na osnovu boje kože ili na osnovu predaka ili kroz iskustvo zajedničke istorije (Sanders 2001, 163). Kada je reč o rasnoj grupnoj identifikaciji, psihološkoj privrženosti kategorijama zasnovanim na rasi ili boji kože, veruje se da članovi grupe dele implicitno razumevanje toga šta znači biti član označene rasne grupe. Ova identifikacija je, prema Sandersu, relevantna za načine na koji pojedinci percipiraju i reaguju na okruženje, a istraživanja rasne identifikacije se time mogu razumeti kao pokušaj da se prikaže do kog obima pojedinac drži

pozitivne, negativne ili pomešane stavove prema njegovoj sopstvenoj rasnoj ili kulturnoj grupi i njegovom mestu u njoj (Sanders 2001). Ideje "brotherhood-a" i naglašavanje razlike između "nas i njih" koje su rasprostranjene u crnačkom repu prisutne su i u Muhinim tekstovima – "ja ne pevam o bilo kome već samo za Rome". Zagovarajući ideju bratstva, i jedne nacije rasute po svetu, Muhin romski rep teži da postane ujedinjujući faktor u romskoj omladinskoj zajednici bez obzira na regionalne, konfesionalne, "plemenske" razlike koje postoje među mladim Romima. Njegovi lični stavovi pretočeni u tekst postaju politički iskazi kojima se konstruiše grupni identitet. Muhin rep je mnogo više nego rep koji stvaraju *R-Point* grupe, okrenut ideji romskog nacionalizma, čija je glavna odrednica da proizilazi iz osećaja romskog etniciteta i samopoštovanja. Karpalski kao važnu komponentu romskog nacionalizma izdvaja "ugledanje" na *Pokret crne moći* – Romi su u izgradnji svog nacionalnog identiteta pozajmljivali i iz ostalih nacionalističkih tradicija: cionizma, klasičnog nacionalizma devetnaestog veka s idejom nacionalne države i nacionalnog samoodređenja, i ideologija različitih društvenih nacionalističkih pokreta kao što su fanonizam i posebno Pokret crne moći (Karpalski 1997, 272).

U pesmi *Mi smo braća Romi* Muha nas u ironično-afirmativnom tonu, ponegde se oslanjajući na rasprostranjene stereotipe, upoznaje sa "životom" Roma. Navedena pesma je snažno oblikovana principom "važnije je biti nego imati", "večna sadašnjost" koji zauzimaju značajno mesto u konceptu Romanipena kao "samosvojnog romskog identite-

ta". Naglasak na "miroljubivosti" Roma takođe je često korišćena ideja u tzv. *Romskom pokretu*, a motiv "sreće u siromaštvu" je eksploatisan u popularnoj kinematografiji koja se bavi romskom tematikom. Najpopularnija Muhina pesma je ona o Egzitu – *Pustite unutra ove divne ljude*, u kojoj kritikuje ovaj festival i diskriminaciju u društvu prema siromašnima i "obojenima" – "Iako su crni, kulturni i fini nema ih u publici već samo na bini". Navedeni stih veoma dobro opisuje stanje romskog repa u Srbiji i njegov aktivističko-radioničarski princip. U određenom smislu, možda delom i zbog toga što je kao muzički izraz u "prvoj fazi" razvitka, Muhin romski rep ne ide mnogo dalje od pukog preuzimanja ranih crnačkih rep obrazaca, odnosno više je varijacija na početnu temu nego što predstavlja kreativnu lokalnu interpretaciju žanra. Jedna od osnovnih odrednica Muhinog repa, i u izvesnom smislu i repa koji izvode *R-Po-int* izvođači, je naglašeno poistovećivanje sa Crncima, i to na rasnoj osnovi "zbog boje kože". Paralela ove vrste nametnuta je i izvan/od strane drugih ali je i stvorena u ravni simboličke identifikacije unutar same grupe romskih repa. Iskustva diskriminacije i obespravljenosti takođe imaju značaj, tvoreći izgradnju njihovog identiteta u opoziciji s onima koji diskriminaciju vrše. Sličnosti između afro-američkog i romskog repa vidljive su i u odnosu na načine i okolnosti njihovog nastanka – kao što je hip hop kultura bila izdanak *Pokreta za građanska i ljudska prava*, tako je i romski hip hop proizvod *Romskog društvenog pokreta* i, u našoj zemlji posebno, *Dekade inkluzije Roma* čiji je osnovni princip pružanje podrške učešću i uključivanju romske

manjine u sve tokove društva. Ono što romski rep, sudeći po pesmama koje sam imala prilike da čujem, razlikuje od afro-američkog repa, jeste to što svoje "angažovane" tekstove gradi samo u smislu kritike diskriminacionih i opresivnih sistema većinskog društva, dok ne nudi unutrašnju produktivnu samokritiku lošeg u zajednici. Ne postoje pozitivne poruke poziva na promenu, promena se ogleda samo u pospešivanju rasnog/manjinskog ponosa.

* * *

U određenom smislu, dva prikazana podtipa romskog repa u Srbiji odslikavaju i različite identitetske strategije Roma. Romski rep nastao pod pokroviteljstvom nevladine organizacije u tekstovima pesama zagovara integraciju, važnost priznavanja kolektivnih prava, propagirajući interkulturalističke težnje. Romski samonikli rep, kao što smo videli na primeru repera Muhe, više je okrenut potcrtavanju razlike između Roma i ne-Roma, akcenat je pre na separaciji nego na integraciji, slaveći distinktivni romski identitet uobličeni idejama rasne identifikacije.

Verovatno je još rano govoriti da li popularizovanje romskog repa i ostalih globalnih, fuzionističkih podžanrova tzv. *nove* romske muzike (muzike koju stvaraju i izvode Romi, i koja se najčešće kategorizuje kao "world music" ili "world beat") može zaista postati jedan od frontova afirmacije romskog identiteta. Ipak, ono što je važno, jeste da ove muzike stvaraju i izvode sami Romi, za razliku od onih muzika/žanrova koje se u svojim nazivima određuju

kao "romske" a koje izvode ne-Romi. Danas je muzička industrija izumela brojne nove "žanrove" i "podžanrove" čija je karakteristika da kombinuju "uticaje/zvukove" koji su opaženi kao "tradicionalno-romski" sa prethodno uspostavljenim i jasno određenim muzičkim pravcima (to su npr. Gypsy punk, Gypsy Americana, Indie Gypsy Folk, Gypsy Electronica, Gypsy Dubstep itd.).

Romski rep može da pruži mladim talentovanim Romima mogućnost da kroz stvaranje i izvođenje ove muzike "iskorače" iz njihove marginalne manjinske pozicije i da se na "sceni" predstave kao autonomni stvaraoci *svoje* muzike. Ipak, da bi se realizovale mogućnosti romskog hip hopa kao inkluzivne strategije, neophodno je da ovi romski izvođači dobiju priliku da nastupaju i na "mejnstrim" hip hop događajima, ili na koncertima koji nisu nužno organizovani samo u svrhu propagiranja tolerancije i različitosti, jer takva dešavanja obično posećuje mali broj ljudi. Takvim pristupom, ma koliko ideja "upoznavanje, približavanje i razumevanje između većinske i manjinske kulture" delovala zbog svoje političko-medijske upotrebe prilično obesmišljeno i kao još jedna fraza, smanjuje se jaz, odnosno etnička distanca između Roma i većinskog društva.

Literatura:

Barany, Zoltan. 1994. Living on the Edge: The East European Roma in Postcommunist Politics and Societies. *Slavic Review* 53 (2): 321-344.

- Melbourne and Roy, Abhik. 2002. Manifestations of Afrocentricity in Rap Music. *Howard Journal of Communications* 13 (1): 59-76.
- Gojković, Adrijana. 2000. "Ciganska romantika u evropskoj muzici XIX veka". U *Cigani/Romi u prošlosti i danas*, ur. Macura. M, 307-327. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Henderson, Errol. 1996. Black Nationalism and Rap Music. *Journal of Black Studies* 26 (3): 308-339.
- Imre, Aniko. 2008. Roma music and transnational Homeleness. *Third Text* 22 (3): 325-336
- Kapralski Slawomir. 1997. Identity building and the holocaust: Roma political nationalism. *Nationalities Papers* 25 (2): 269-283.
- Kelner, Daglas. 2004. *Medijska kultura*. Beograd: Clio.
- Kitwana, Bakari. "The Challenge of Rep Music from Cultural Movement to Political Power" In *That's the joint! : the hip-hop studies reader*, ed. Neal, Mark Anthony and Forman, Murray, 391-401. New York: Routledge.
- Kitwana, Bakari. 2004a. The State of Hip Hop Generation: How Hip-hop's Cultural Movement is Evolving into Political Power. *Diogenes* 51 (3): 115-120.
- Liebich, Andre. 2007. Roma Nation? Competing Narratives of Nationhood. *Nationalism and Ethnic Politics* 13:539-554.
- Martinez, George. 2004. The politics of Hip Hop. *Socialism and Democracy* 18 (2): 195-205.
- Mayall, David. 2003. *Gypsy identities 1500-2000: from Egipcians and Moon-men to the ethnic Romany*. London: Routledge.
- McDonell, Judith. 1992. Rap Music: It's Role as an Agent of Change. *Popular Music and Society* 16 (3): 89-107.
-

- McGarry, Aidan. 2008. Ethnic Group Identity and the Roma Social Movement: Transnational Organizing Structures of Representation. *Nationalities Papers* 36 (3): 449-470.
- Mirga, Andzej i Georgi, Nicholae. 2004. "Romi u XXI veku". U *Romi – od zaboravljene manjine do manjine u usponu*, ur. Đorđević, D., 11-41. Niš: Odbor za građansku inicijativu.
- Ober Lorán. 2007. *Muzika drugih*. Beograd: XX vek.
- Okely, Judith. 1983. *The Traveller-Gypsies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osumare, Halifu. 2002. Beat Streets in the Global Hood: Connective Marginalities of the Hip hop Globe, *Journal of American and Comparative Studies* 24 (1-2): 171-181.
- Rose, Tricia. 1994. *Black Noise – Rap Music and Black Culture in Contemporary America*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Sanders, Thompson. 2001. The Complexity of African American Racial Identification. *Journal of Black Studies* 32 (2): 155-165.
- Toninato, Paola. 2009. The Making of Gypsy Diasporas. *Translocations: Migration and Social Change* 5 (1): 1-19.
- Vukanović, Tatomir. 1982. *Romi/Cigani u Jugoslaviji*. Vranje: Nova Jugoslavija.

Sadržaj

Бојан Жикић	
Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе. <i>Увод у истраживање и прелиминарни резултати</i>	7
Dragana Antonijević	
Теоријско-hipotetički оквир за проучавање културног идентитета гастарбајтера	27
Danijel Sinani	
Religija, kulturni identiteti i nematerijalna kulturna baština	43
Marija Ristivojević	
Grad kao izvorište kulturnih identiteta	57
Marko Pišev	
Balkanizam i osmansko kulturno nasleđe u savremenoj Srbiji: između negacije i autoegzotizacije	73

Ana Banić-Grubišić

- Kulturni identitet kao afirmacija manjinske grupe:
romski hip-hop 93

Ivana Gačanović

- Evropa kao izvorište kulturnog identiteta i
vrednosti kao normativnog okvira 111

Mladen Stajić i Danijel Sinani

- Alternativna religioznost i kulturni identiteti 129

Ljubica Milosavljević i Miloš Milenković

- "Pridodato u prevodu": nematerijalno kulturno
nasleđe u prevođenju i primeni evropskih politikâ
doživotnog obrazovanja u Republici Srbiji 147

Ana Banić Grubišić i Marija Krstić

- Radionica "Gastarbajteri – šta znamo o njima?"
Istraživanje stavova/predstava studenata etnologije
i antropologije o gastarbajterima 179

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(497.11)"20"(082)

316.74:2(497.11)"20"(082)

KULTURNI identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe / uredio Bojan Žikić. – Beograd : Srpski genealoški centar, 2011 (Beograd : Srpski genealoški centar). – 200 str. ; 17 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; knj. 62)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-83679-79-9

a) Културни идентитет – Србија – 21в – Зборници b) Популарна култура – Антрополошки аспект – Србија – 21в – Зборници c) Верске заједнице – Социолошка истраживања – Србија – 21в – Зборници

COBISS.SR-ID 188553996